

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ТЮБЕШИУ

Сёлешиуню магъанасы – предпринимательствону субъектлерини онгларын кенгертиу

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Кокков** КъМР-ни Правительствоосуно юйюнде Россей Федерацияны Правительствоосуно Председателини орунбасары **Юрий Трутнев**ни Шимал Кавказны айнытыу вопросла жаны бла болушлукъчусу **Андрей Бородин** бла тубешгенди. Ишчи жолугууну чегинде ала Къабарты-Малкъар Республиканы социал-экономика айнуун, гитче эм орта предпринимательствону субъектлерине онглары кенгертиуню эм регионда иш бла жалчытылыныуну сюзгендиле. Энци эсни эки жаны да Россей Федерацияны Правительствоосуно Председателини

орунбасары – ДФО-да РФ-ни Президентини толу эркинликке келечиси **Юрий Трутнев** Шимал-Кавказ федерал округга ишчи жолоучулукъ бла келгенде берген буйрукъларына жашауда бардырылыуларына бургъандыла.
КъМР-ни Башчысыны бла Правительствоосуно пресс-службасы.

КЕНГЕШ

Округубузда урунуу рынокда халыны тигилдендириу — социал-экономика политиканы баш борчу

КъМР-ни Башчысы **Казбек Кокков** видеоконференция амал бла РФ-ни Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликке келечисинде Советни кенгешине къатышханды.

Анда ишсизликни азайтыуну, округда халкъны иш бла жалчытыуну сорууларына къаралгъанды. Дагыда РФ-ни Президентини 2018 жылда 7 майда чыгъаргъан «РФ-ни 2024 жылгъа дери айнытыуну

стратегиялы муратланы бла миллет борчланы юслеринден» 204-чю номерли Указы эмда миллет проектле жашауда къалай бардырылгъанлары да сюзюлгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К.В. Кокков**ну Россей Федерацияны Конституциясыны Кюню бла **АЛГЫШЛАУУ**

Къабарты-Малкъарны хурметли жамауаты!

Сизни Россей Федерацияны Конституциясыны Кюню бла алгышлайма.

1993 жылда 12 декабрьде къабыл кёрюлген къыралны Конституциясы Россейни бирлешиунюнде бла бирлигинде, аны къыраллыгын тохташдырууда, социал-политика тохташулулгунда, жамауу арасында мамырлыкны бла келишулюкню табылуларында магъаналы болгъанды.

Баш законда къыйматлы жерни адам, аны праволары бла эркинликлери алган шендюю демократия къыралны кзурауну мурдору салыннганды. Бююнлюкде Конституция бизни алгъа барыуубузу ышангылы мурдору, Президент **Владимир Владимирович Путин** белигеги къыралны айныу стратегиясыны жетишимли бардырылууну, аны кеп миллетли халкъны монглугуну бла жашауну жал-

чыхтан белгиди.

2020 жылда 4 июльда битеу-халкъ къол кетюруню эсеплерине кере Баш законнга кийирилген тюзетиуле аны социал къурамны иги да кючлендиле, къыралны баш борчларыча урунган адамны сейирлерин къоруулауну, юйюрге, аналыкка эм сабийликке болушлукну, таматалагъа къайгырулулукну тохташдыргъандыла.

Конституцияны положенияларына бла къыйматларына, граждандан бирлигибизге, халкъыбызны ишлей билген къолайлыгына таянып, биз заманны къыйынлыклары хорлаялыгыбызгъа, ёз Къабарты-Малкъарны эм Ата журтубузу мындан арысында да айнууларын жалчыталыгыбызгъа, адамлары жашауларыны качестволарын иги эталлыгыбызгъа ийнанам.

Сизге кийик саулукъ, жетишимле, мамырлык эм эсенлик тежейме.

Конституцияны кюнюне аталгъан материалны 4-чю бетде окъугъуз.

Терк районну **Арик элини тийресини** кесегинде чеклеу ишлени (карантинни) кетериуню юсюнден **Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны БУЙРУГУУ**

«Ветеринарияны юсюнден» Россей Федерацияны 1993 жылда 14 майда чыгъарылгъан 4979-1 номерли Законуну 31 статьясына тийишлиликде, Терк районну **Арик элини тийресини** кесегинде къутурган аурууну чыкыгъаны тыйылгъаны бла байламлы:

1. Терк районну **Арик элини тийресини** кесегинде, **Гяургиев, Таучев, Дружбы** эм Советский переулук бла чекленген жерледе, чеклеу ишлени (каран-

тинни) кетериге.

2. «Терк районну **Арик элини тийресини** кесегинде чеклеу ишлени (карантинни) тохташдырууну юсюнден» **Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны** 2020 жылда 15 октябрьде чыгъарылгъан 99-РГ номерли буйругуну кючюн тас этгенге санаргъан.

3. Бу буйрукъ анга къол салынган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К. КОКОВ
Нальчик сахар, 2020 жыл 10 декабрь, №123-РГ

Маданият

«Къабарты-Малкъар – 100» битеуроссей кинофестиваль – Нальчикде

Нальчикде 2020 жылда 15 декабрьден 19 декабрьге дери «Къабарты-Малкъар – 100» деген битеуроссей кинофестиваль ётерикди. Программасында – Россейни эм Къабарты-Малкъарны артистлери къатышып байрамны ачылыуу бла жабылыуу, сахар кинотеатрда кюн сайын фильмлеге къараула, актёр усталык жаны бла мастер-классла, Шимал Кавказны жаш кинематографистлерини къошулулары бла «тёгерек столла», кинону бла театрын артистлери **Ирина Муравьева, Григорий Адаменко, Андрей Пинзару, Дарья Егорова, Сергей Шакуров, Игорь Скляр, Нонна Гришаева, Евгений Банифатов, Андрей Соколов** эм башхала бла чыгъармачылык тубешиуле.

Кинофестиваль Роспотребнадзорну излемлерин сакълау халда озорыкъды. Жыйылула Интернет сетде да кёрюгюзюлюкдюле. Сейирлерин болгъанла видеоплага онлайн халда ютуб-каналда эм КъМР-ни Маданият министрствосуно официал сайтында – mk.kbr.ru – къараялыккъдыла.

Жазылыуы - 2021

Жангы жылгъа – «Заман» бла бирге!

Сыйлы жамауат!

Биз кюн сайын республикабызда тамамланган ишлени газетни бетлеринде ачыккылайбыз. Халкъыбызны тарыхыны, маданиятыны, кюуанчларыны, жарысуларыны, ниетлерини бла муратларыны юсюнден материалла басмалайбыз.

Биз миллетибизни айтыкчылык адамлары унутулуп къалмазларыны къайгыбысын керебез, алагъа махтау беребез. Жаш тёлубюз окъуулу, адепли, жетишимли болуруна себеплик этерге, аны отгурулу жумушлагъа кёллендирирге кюрешебез. Ахшы адет-тёлелерибизни, ана тилибизни сакълаутгъа энци эс бёлебез.

Бизни бла къалыгъыз, «ЗАМАНГА» жазылыгъыз! Ол хар юйюрге жангыз да ипилик келтирликди.

Бизни индексбиз – П 5893

Округубузда урунуу рынокда халны игилендириу — социал-экономика политиканы баш борчу

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Жыйылыуа Советни келечилери эмда кыонактыла кыатышкандыла - РФ-ни Федерал Жыйылыууну Кырал Думасыны башчысы орунбасары **Ольга Тимофеева**, РФ-ни Президентини кенешчиси **Руслан Эдильгериев**, РФ-ни Баш прокуроруну орунбасары **Андрей Кикоть**, РФ-ни урунуу эм социал кыоруулау министрени орунбасары **Елена Мухтиярова**, «Диалог» коммерциалы болмаган автоном организацияны башчысы **Алексей Гореславский** эм башчала. Аны ача, полпред **Юрий Чайка** Шимал-Кавказ федерал округда социал-экономикада кемчиликке болганларыны, аланы хатасын регион Россейни башха субъектлеринден артха кыалганын чертгенди.

Округда кеп жылладан бери таммларга кыолдан келмеген артыктыда маганалы сорууладан бири ишсизликки. Пандемияны кезиунде уа урунуу рынокда хал бютонда осал болганды. Ишсизлени саны беш кереге кебейгенди. Росстатны шартларына кере, 2020 жылда октябрьде эсепте ишсизчеле салынганланы саны урунганланы 12 проценти тенгли болгандыла. Ол а Россейде орталык тарихледен эки кереге кепдо (4,6 процент).

Аны бла байламлы полпред регионланы башчыларына урунуу болумну игилендириу жаны бла мадарланы хазырлауу эмда жашауда бардырыуу тирилтирге кереклисин эсертгенди. Ол санда профессионал билим беруу эм сынауу едорюну жаны бла программаланы таммларга, жаш адамлага стажировка кыуарга, Шимал Кавказын инсанларын Россейни башха регионларында иш бла жалчытыу жаны бла мадарлага эс бурюуга кереклиси да чертилгенди. Юрий Чайка саулуукларына кере

чекленген онглры болганланы иш бла жалчытыуу юсюнден да айтханды. «Биз жаш адамланы, аланы саулууклары осал болганына да кырамай, профессионал билим алырга кереклисин алландырырга борчлубуз. Ала жашауда кеслерине жер табар ючюн, профессионал билим алырга тийишли болганын аныларга керекдиле», - дегенди ол.

Бу жаны бла халны игилендириу ючюн а саулуукларына кере чекленген онглры болганланы ишчи жерлеге квотала тохтадырылырга керекдиле. Аны бла бирге шахарда мекамлага чырмаусуз кирича мадарла таммларынрга тийишлидиле.

- Экономика болумну кыйынлыгы ючюн ишчи жерле жокыдула. Алай аны бла тынчайып кыалгыра жарамайы. Ол инсанларбызны жашуу кылайлыкларын осал этеди эмда бир жанындан аланы социал эркинликлерин бузады. Шимал-Кавказ федерал округда урунуу рынокда болумну игилендириу кыралны социал-экономика политикасыны баш борчу болурга тийишлиди, - деп чертгенди полпред.

Урунуу эм социал кыоруулау министрени орунбасары Елена Мухтиярова округда урунуу рынокда болумну юсюнден тынгылы доклад этгенди. Ол ишчи жыл санда инсанла кеп болганларын белгилеп, бу кемчиликни узак болжалга салмай федерал эм регион даражада таммларга кереклисин эс бурганды.

-2021 жылда халкыны иш бла жалчытыу РФ-ни Президенти бизге салган борчладан бириди. Регионладан ол жаны бла предложенила сакыйлыбыз. Иш излеген инсанланы асламына себеплик этерча шарт мадарла керекдиле, - дегенди ол.

РФ-ни Кырал Думасыны башчысы орунбасары Ольга Тимофеева парламентарийле ишсиз кыалган

инсанлага кыралны жанындан болушлук беруу жаны бла законланы хазырлаганларын белгилегенди. Фахмулу жаш тейю Шимал Кавказын регионларында кыалгы ючюн вузла кыалгай иш толтурганларын Шимал-Кавказ федерал университетни ректору **Дмитрий Беспалов** доклад этгенди.

«Диалог. Регионы» коммерциалы болмаган автоном организацияны башчысы **Алексей Гореславский** полпреде эмда регионланы оючуларына Регионга башчылык этиу жаны бла араланы (ЦУР) кыуарга себеплик этилгени ючюн ыразылыгын айтханды. Ала РФ-ни Президентини буйругуу бла 1 декабрьде ишлеп байшлагандыла. Ала регионда жамауат бла байламлыклары жалчытырга, аладан келген тарыгуулары бла тилеклени тинтирге, социологичи соруула бардырырга тийишлидиле.

Жангы структураланы ишлерини хайырлыкларынын жалчытыруу ючюн Шимал-Кавказ федерал университеттти бла «Диалог. Регионы» организация СКФО-да ЦУР-ланы координация арасын кыуарга оюу этгенди. «Бу башламчылык жаш тейюну фахмуларын ачыкларга, илмуда кеслерине жол ачарга, алган билимлерин жашауда хайырларырга онг берликки», - дегенди Гореславский.

- Регионлага башчылык этиу жаны бла арала инсанланы бла власть органланы араларында хайырлы байламлыкыла кыуар мурат бла ишлеп башлаганларын эсерттирге сюеме. Адамла кыралны кыайгырыууну сезерге керекдиле - болушлукту, кыоруланганларын. Баргыыз да аны ючюн кыайгырганыгыызга ишкесиме, - дегенди кенгешчиси ахырында Юрий Чайка.

КЪМР-НИ БАШЧЫСЫНЫ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОНУ ПРЕСС-СЛУЖБАСЫ.

Себеплик

Медицина болушлукну качества сун кетюре

Республикалы клиника больницада шендьюго излемлеге келишген жангы магнит-резонанс томограф ишлеп башлаганды. Багъасы 77,7 миллион

Багъасы 77,7 миллион сом болган General Electric Healthcare (GE Healthcare) высокопольный МРТ-ны КЪМР-ни Саулык сакълау министрствосу «Саулык» миллет проектни «Жюрек-тамыр ауруулага кыажуулук» деген регион проектини жумушларыны чеклеринде сатып алганды.

Бу томограф чыгарган индукциясы 1,5 Тесла болган магнит поле битеу кыаралган жерлени тынгылы кетюрге онг береди, ол аны бирси томографладан айырмалыгыды. Керекли программа приложениялары бла шендьюго вычислительный системалы томографда бийик ка-

честволу снимокланы этерча онгла бардыла, ол а нейровизуализацияда, баш мыйыны эм тамырланы тинтиуде бек маганалыды.

Аппарат онкологияга, метастазаланы скринингине, ич органланы, жилкени кертюзюуге протоколла этерча кыошак халда программа пакетле бла жалчытылынганды.

Жангы коронавирус жукъган ауруу чыгарган кыауум чекленуулеге кырамаганлай, МРТ-аппаратны РКБ-ни Регион кыан-тамыр арасына жетдириу проектни быыйл жашауда бардырырга онг болганды.

Аны хайырланы инсультдан ауруганла медицина болушлукну качества сун игилендириге, баш мыйында патология процесслени энди башланган кезилеринде кертюрге онг береди.

Прививка кампания

Республикага коронавирус жукъган аурууга кыажуу вакцина жетдирилгенди

Кыабарты-Малкыарга коронавируска кыажуу «Гам-ковид-вак» вакцинаны 200 дозасы келтирилгенди. Энтта 509-сун сакълайдыла. «Спутник V» сатыу марканы COVID-19 аурууга кыажуу векторлу вакцинасы Россейни Минздравыны «НИЦЭМ им. Н.Ф. Гамалеи» ФГБУ-су Россейни Минобороныны «48-й ЦНИИ» ФГБУ-су бла бирлешип жарашдырылганды.

Бююнлюкде вакцинацияны медицина организацияланы ишчилери этирилгенди. Аны бардырыча ГКБ2 эм Нальчикни 1-чи номерли поликлиникасында жерле ачылыккыдыла. Вакцинаны келгени эм ковидге кыажуу прививка кампанияны жайылганы бла КЪМР-ни Саулык сакълау министрствосуну поликлиникаларында эм поликлиника бейюмлеринде вакцинация пунктла ишлерикдиле.

COVID-19-ге кыажуу асламлы прививка кампания 2021 жылда башлангыкыды. Эм алга аны медицина ишчиле эм билим беруу организациялада, транспорт эм коммунал бейюмледе урунганла, право

сакълаган органланы келечилери, ёпкелери кыйнаган, ауруу юслеринден кетмегенле, сахар диабетлери эм мардасыз семизликлери болганла, жюрек-тамыр аурууладан кыйналганла, аскер кыуллук бардырганла, таможняны, жумушла тапдырган бейюмню, социал обслуживание организацияланы эм МФЦ-ланы ишчилери эм башхала салдырылдыла.

Алгаракыда регионга препаратны жетдирилу нызамына кыарчала коронавирускадан 42 доза вакцина жиберилгенди. Медицина учрежденияланы ишчилери, кыоркыуулу кыауумда болган адамла, МЧС-ни келечилери этдиргенди прививканы. Ала вакцинацияны жетил кертюргендиле, бардырылган тинтиуле коронавируска антителаланы кертюзгендиле.

Коронавирускадан вакцинация адамланы COVID-19 ауруудан кыорулангыча амалды эм жукъган аурууну жайылмазча этиу мадарды. Вакцинация жалаанда адам кеси ыразы болса этилинеди.

ОПЕРАТИВ ШТАБ

Энтта да профилактика мадарланы кыаты тутарга чакыргандыла

Коронавирусну профилактикасы эм аны жайылыууна кыажуу оператив штабдан белгилли этгенлерича, пандемияны аллындан бери Кыабарты-Малкыарда COVID-19 жукъганланы саны 13797 адам болганды. Ахырыкыда бир кюнне жукъганланы саны жюзюге жетгенди. Ол санда тюне о 102 инсанда ачыкланганды.

Пандемияны аллындан бери бу жукъган ауруудан 11,4 мингден аслам пациент сауболгандыла, тюне аны 127 пациент хорлаганды. Медицина болушлук 2144 пациентте бериледи. Пандемияны аллындан бери ауруу 238 инсанбызны жашауун юзгенди. Тюне аны аурулугун кертюралмай юч адам ауушханды.

Коронавирус КЪМР-де жайылып башлагандан бери 327,8 мингден аслам тест бардырылганды (бир кюнне - 3661 тин-

тиу). Госпитальда 141 пациент бардыла, аланы арасында тест коронавируска ауруу жукъганын ачыкламаганла да. Реанимация бейюмде 92 саусуз турадыла.

Оператив штабдан белгилли этгенлерича, вирус бютонда 65 жылдан таматалага, ауруулары юслеринден кетмегенлеге кыоркыуулау. «Аны себепли профилактика мадарла бютонда маганалыдыла. Адамла кеп жыйылган жерледе, транспортта медицина маскала жюрютурге, бир бирден бек аздан метр кенгликде турурга, кыоланы сапын бла терк-терк жууарга тийишлиди. Онг болганына кере адам бла да саламлашмазга, кычаклашмазга кыоршигиз», - деп эсертгенди Оператив штабдан.

Бююнлюкде республикада COVID-19 жукъганланы 9 госпитальда багы адыла, алада 1,8 минг-

ден аслам жер барды. Хал осалга кетеди деген кыоркыуу болса, кыошак жерле кыуарлыкыдыла.

КЪМР-ни Саулык сакълау министрствосу белгилли этгенди, бююнлюде республикага коронавирускага кыажуу «Гам-ковид-вак» вакцинаны 200 дозасы келтирилгенди. Жууук кюнледе энтта 509 дарман бейюнюрюкдю. «Спутник V» вакцина биринчилени санында медицинада ишлегенле салынырыкыды. ГКБ2 эм Нальчикни 1-чи номерли поликлиникасында ол жаны бла энчи жерле ишлеп башлагандыла. Вакцина кампания керттилгени бла ала да кебейтилидиле.

Жамауатны вакцинациясы уа 2021 жылда башлангыкыды. Алчыланы санында аны медицинада, билим берууде, пассажирлени жюрютууде, жашуу журт-коммунал компаниялада ишлегенле

салдыраллыкыдыла. Вакцина адамны ыразылыгы болмай этилик тойюлдо, деп билдиргенди ведомстводан.

Россейде тюне вирус 28,5 минг адамга жукъганы ачыкланганды. Алай бла кыралны битеу субъектлеринде COVID-19 вирус жагылганланы саны 2,59 миллиондан озганды. Пандемияны аллындан бери сау болганланы саны 2,05 миллион адамга жетгенди. Вирусну кертюралмай, 45,8 минг адам ауушханды, ол санда тюне - 613 пациент.

Джонс Хопкинс атлы университет белгилли этген тарихлеге тийишлиликде, битеу дуняда бу ауруу 69,59 миллион адамга жукъганды. Вирусдан ауушханланы саны миллиондан озганды - 1,58 миллион.

ТИКАЛАНЫ ФАТИМА хазырлаганды.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

Уллууга-гитчеге да кеслерин сакъларга тийишлисин унутурга жарамайды

Келир баш кюнден башлап, битеу сабийле, алгъынча, школлагъа жюриоп тебирерге боллукъдула. Аны юсюнден КЪМР-ни жарыкъландырыу, илму эм жаш тѳлюню ишлери жаны бла министрине къуллугъун толтурган Анзор Езаов тѳноне бардырылган пресс-конференцияда айтханды. Журналистле бла тѳбѳшиуге Роспотребнадзорну регионда Управленисны башчысы Жирослан Пагов да къатышханды.

НИЯ, НАУКИ И ПО ДЕЛАМ МОЛОДЕЖИ ИНО - БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Министрини къуллугъун толтурган белгилегенича, бу оноу школлада бардырылган мониторингини эсеплерине кѳре, кеси да Роспотребнадзор бла оноулашып алай этилгенди. Оператив штабда аны дурус кѳрсѳле, баш кюнден башлап школлагъа классланы бары да жюриорюкдюле.

Эсге сала айтсакъ, бу чеклениу педагоглары эмда сабийлени араларында коронавирусука жугъууну азайтыр хыйсап бла кийирилгенди. Ызы бла мектеплерге эмда сабий садиклерге рециркуляторла эмда термометрле сатып алынгандыла. Бу ишге 22,5 миллион сом къоратылганды.

- Этилген мадарла къыйматы болгъанларына сѳз да жокъду, - дегенди Анзор Езаов. - Саулай алып къарагъанда, алгъынча, кѳп адам жукъган жокъду, саусузланы саны уа ол кезиуледен эсе азды. Мындан арысында уа къыйсы школда неда садикде вирус табылса, чеклениуле анда жеринде болумга кѳре кийирилдикдила, билим беруу башха учреждениялары къатышдырмай.

Окуну учреждениялада Жангы жылны байрамын белгилеу боллукъ

тѳюлюдо. Анзор Клишбиевич айтханыча, бу жаны бла Роспотребнадзорну эсгертюлерин алгъынча турадыла.

Жирослан Пагов къыска статистика шортла бла шагъырейлендиргенди. Школлада сагъынылган чеклениуле кийирилгинчи, коронавирусука жукъганла алары онсегизинде бар эдиле. Учрежденияладан биринде уа саусузланы саны жыйырмага жуукъ жетгенди. Шѳндю бир-эки адам ауругъан жалаңда тѳрт учреждение барды. Жалаңда биринде бир школчу жукъганды коронавирусука, калгъанлары педагогладыла неда башха ишчиледиле.

Саулай алып тергегенде, республиканы окуну учреждениялары барынча да 110 минг чакълы сабий барды. Биринчи августдан бери, пандемияны экинчи кезиуон а ол кюнден эсеплейдиле, битеу да 376 сабий ауругъанды. Ол санда 7-14 жыллыкъладан - 219, 15-17 жыллары толгъан къауумдан а - 157.

- Биогнюлке болум артыкъ осал тѳюлюдо, саусузланы санын кѳбейтиуге гитчеле хазна къошумчулукъ этмейдиле. Аны себепли очный халда

окунуу биз да дурус кѳребиз. Алай дагъыда башха жумушлагъа уа, сѳз ючюн, Жангы жылны белгилеуно унутурга керекди, - деп чертгенди Пагов.

Роспотребнадзорну башчысы келир айны аллында солуу кюнлени, Минги тауну этеклеринде лыжалада учарга келликлени, вакцинацияны юсюнден да къыска айтханды. Биринчиси аны хазна сагъайтамагъанын белгилегенди. Нек дегенде туристлени асламысы санаторийледе неда башха солуу учреждениялада кечинирикдиле. Алада уа санитар-эпидемиология жаны бла излемлеге дайым сакъдыла. «Сѳз ючюн, быйыл жайда бизге тышындан солурга келген къадар адамны ичинде коронавирусука жукъгъан жалаңда бешуелен табылганды», - дегенди ол.

Алай башхасы уа - турур жерлерини къайгысын кеслери этип келгенди. Аладан жорукъланы толтурууну излеген къыйын боллугъун белгилегенди ведомствону башчысы. Ол оюм этгенича, солуу кезиуде республикадан тышына барып къайтырыкъла да къайгы къошарыкъдыла.

Вакцинацияны юсюнден айтханда, бу кюнде республикага тийишли препаратдан 200 дозасы келгенди. О медицина ишчилеге эмда билим беруу учреждениялада урунганлагъа берилликди. Тѳрели грипп ауругъа вакцинация да бардырылганды. Алай анга аслам халкъ жукъгъан кезиуу кѳбюсюнде январь-февраль айлада башланъучуду.

Жирослан Пагов этта да быллай шартны белгилегенди: пандемияны аллында коронавирусука жукъганланы иги кесеги абаданла эдиле, шѳндюлеге уа ауруу жашыракъ тѳлюге кѳнгенди. Аны себепли уллулагъа, гитчелеге да кеслерин сакълауну юсюнден чырта унутурга жарамайды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Учунуу

Миналданны ышандыргъан атламлары

Тѳппеланы Мухадинни къызы Миналдан Кѳнденде Доттуланы Ахмат атлы школну 10-чу классыны окуучусу кѳп тюрлю эришууде хорлам алгъаны бла белгиледи. Ол былтыр «Белые журавлята» деген проектте 1-чи даражалы дипломга, Мечиланы Кязим эмда Семенланы Исмайыл атлы «Ата журтум - ана тилим» къарачай-малкъар тилин бла маданиятны фестивал конкурсуна махтау къагъытха (эки кѳре), тийишли болганды.

Школчуланы республикалы «Я познаю мир» деген олимпиадаларында биологиядан, «Билимни жарыгы» деген битеуроссей эришууде да Миналдан 1-чи жерлеге чыкъганды. Къыйсыны бла Кязимни оксулары уа аны сюйген проекттеридиле.

Быйыл да ол Москвада Россей Федерацияны халкъ мюлкюне бла къырал къуллукъну Президентни къарауунда болгъан Россей академиясыны бла Билим берууну айныууну федерал институту къурагъан «Устазланы ана тиллеринде, ол санда орус тилде да битеуроссей мастер-класслары» деген проектке къатышханды. Ол анда «Ана тилде, ол санда орус тилде да жыр айтыу» номинациясында

хорлагъанды. Ол айтхан «Кѳнден» деген жыры макъамын, сѳзлерин да «Таулан» ансамбльни солисти Къудайланы Артур такъгъанды.

Окунуучун эришуулеге устазы Газаланы Аслихан келлендиреди. Бусагъатда ала Уллу Хорламы 75-жыллыгына хазыранаддыла. Ала Москвага элтип барган клинге къарагъанла уллу магъана бергендиле. Анда кѳрген затларына - республикабызны ариулугъуна сейир этгенле, аны кеслерине жазып алгъанла да болгандыла.

Пандемияны заманында Миналдан сюйген назмулары бла социал сетельге киргенлени къуандыргъанлай турады. Позияны юсю бла ол уллу дуняны, аз адам санлы халкъын да бирча бийик эте, багъалай юйюнгенди. Тамблагъы кюнюбюгъ Миналданча, аллай тирнекли жаш тѳлюню къолундады. Ол а умут этдиреди.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат. СУРАТДА: Россейни халкълары ассамблеясыны советини таматасыны орунбасары Назиржон Абдулгалиев бла бирге Тѳппеланы Миналдан эмда устазы Газаланы Аслижан.

Акып

Саугъасын Прохладныйге ашырлыкъды

Орта кюн Россейни Правительствосу къыралны чемпион атларында хорлагъан женгил атлетлеге премияла берууну юсюнден буйрукъну къабыл кѳргенди. Белгиле спортчу къыз Мария Ласицкене аны юсюнден кесини оюмун билдиргенди. Мария Александровнаны оюмуна кѳре, ахча саугъала жалаңда женгил атлетика бла кюрошгелеге нек берилгени аны тынгысыз этеди.

- Бу къыйын заманда керексиз къоранчлагъа санайма бу атламын. Къуллукъчуларыбыз андан эсе биз Олимпиадада кючюбюгъу къыралыбызны байрагыны тѳбюнде кѳргюзтюрча этеле хайырлы эди. Беш жылдан бери бир магъаналы жумуш этилгенди бу ызда.

Ол сылтау ючюн берилген премияны къолума да аллыкъ тѳюлме. Аны Прохладный шахардагы спорт школну айныууна жиберликке, - дегенди дуняны юч кѳре чемпиону.

Эсигизге салайыкъ, Россейни Женгил атлетикадан чемпионаты сентябрьде Челябинск шахарда этгенди. Мария Ласицкене анда алтын майдал къоллу болганды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

ТѳГЕРЕК СТОЛ

Чекленген онглары болгъанланы иш бла жалчытыугъа къайгырыулукъда

Къабарты-Малкъар къырал университет «Властланы, жамауатны эмда вузланы сакъатлыкълары неда саулыкълары бла байламлы чекленген онглары болгъан жаш адамлагъа профессионал билим берууде бла алары ишге салындауу байламлыкъларыны магъанасы» деген ат бла бардырылган регион даражалы «тѳгерек столга» СКФО-ну бийик окуну юйлерини арасында къатышханланы тизмесинде тѳртюнчюдо. Бу кюнде сагъынылган жыйылыу онлайн халда озганды.

Шимал-Кавказ федерал университетни Инвалидлени бла ОВЗ-лары болгъанланы окутхан билим беруу-методикалы арасыны башламчылыгы бла анга толтуруучу эмда закон властланы, социал сфераны, жамауат организацияланы, орта битеуиле билим берген махемелени, вузланы, академиялы институтланы эмда экономиканы келе-чилери къатышхандыла. Алары санында КЪМР-ни Правительствосуну председателини орунбасары Марат Хубиев, Парламентини билим беруу, илму эмда жаш тѳлюню ишлери жаны бла комитетини председатели Нина Емузова, экономика айныуну министрине Рахайланы Борис, урууну эмда социальны къоруулау министрине Асанланы Алим, жарыкъландыруу, илму эмда жаш тѳлюню ишлери жаны бла министрине къуллугъун болжаллы халда толтурган Анзор Езаов, граждандар обществону институтлары

бла байламлыкълары эмда миллетлени ишлери жаны бла министрине Анзор Курашинов, СКФУ-ну сагъынылган арасыны башчысы Наталья Борозенец да болгъандыла.

Жыйылыуну ача, КЪМКЪУ-ну ректору Юрий Альтугов анда сюзюлген теманы социал магъаналы болгъанын чертгенди. Президент Владимир Путин шортлюке къыралда саулыкълары бла байламлы чекленген онглары барладан жалаңда 25 проценти ишлегенин айтып, жуукъ заманда ол кѳрюмдюню эки кереге кѳбейтир жанына бютюнда эс бурургъа чакъыргъанын эсгертгенди. Бу борчу уа власть, бизнес, жамауат эмда билим беруу организацияла бирден биригип бардырырга кереклисин белгилегенди.

Марат Баширович да бусагъатда къырал сакъатланы бла ОВЗ-лары болгъанланы къоруулау жаны бла жууаплыкълары кесине бютюн алгъаны бла бирге аны бла байламлы аслам проект да къуралып, ала жашауда бардырылганларын айтханды. Сѳз ючюн, регионда «Инвалидлеге эмда чекленген онглары болгъан жаш адамлагъа къайгырыу» подпрограмма халкъны иш бла жалчытыугъа къошумчулукъ этген программаны чеклеринде къуралгъанын билдиргенди.

Сагъынылган подпрограммага кѳре уа, республиканы вузларында бла сузларында окугъан жаш тѳлюню даныйлерини базасын жарашдыруу эмда

аланы урууну рыногуну излемлерине тийишлиликде ишге салыу жаны бла да комплекс халлы жумушла бардырыладыла. Бюгюнлюке сакъатлыкълары эмда ОВЗ-лары болгъан инсанладан тѳрт жюз адам жумуш бла жалчытылынганды.

Наталья Михайловна да быллай «тѳгерек столга» байламлыкъланы бютюн кючленгерин белгилей, аланы хайырлары бла инвалидлеге этилген болушлукъ жаны бла сынамны бирси регионланы келечликлерине да кѳргюзтюрге (онлайн халда), ангылатырга да онг чыкъгъанын ахшы шартха санагъанды. Андан сора да, тѳбѳшиуде кеслерини окомлары «Опора России» Битеуроссей жамауат организацияны бизде бѳлюмюню таматасы Альберт Кильчуков, Нальчик шахар округну Урууну, иш бла жалчытыу эмда социал къоруулау арасыны директоруну къуллугъун болжаллы халда толтурган Татьяна Кануникова, бирсиле да эшитдиргенди.

Жыйылында дагъыда аслам тема тинтилгенди. Алада республиканы бийик окуну юйлерин эмда орта профессионал билим берген колледжлени тауусханланы (сакъатлыкълары, чекленген онглары болгъанланы) андан ары жашауларына къайгырыулукъну, алагъа не жаны бла да себепли этинуле ызлары, амаллары да сюзюлгендиле.

ТРАМЛАНЫ Зукура.

12 ДЕКАБРЬ – РОССИЙНИ КОНСТИТУЦИЯСЫНЫ КҮНЮ

Кыралны Баш законуна кийирилген тюзетиуле – бусагъатдагы заманны керекли излеуо

12 декабрьде 27 жыл мындан алгъа халкъ кьол кетюрюп Россей Федерацияны Конституциясы къабыл кёрюлгенди. Кыралыбызны жангы тарыхында бу ишни магнасыны юсюнден кеп жазылганды. Бюгюн а быйыл 1 июльда миллет саулай кьол кетюрюп баш законнга къабыл кёрген тюзетиуени юслеринден айтырга соеюе.

Ала РФ-ни Президенти Владимир Путинни башламчылыгы бла хазырланганды. Ол ала ны юсюнден 2020 жылда 15 январьда РФ-ни Федерал Жыйылыууна Посланиясында белгиле этгенди. Кыралны башчысы Конституция 25 жыл мындан алгъа кыйын политика болумда къабыл этилгенни, ол кезиуден бери кеп зат тюренгенни айтханды. Алай Баш Закон кесини магналылыгы тас этмегенди, аны конституциялы мурдору, адамны эркинликери бла праволары россейли жамаутаны излемлери энта кеп жылланы тамамларкъды. Аны себепли Президент баш законнга тюзетиуле кийирирге предложение этгенди.

Битеу жангылыкъланы санар керекли болмаз. Окъучула ала ны юслеринден биледиле. Алай артыкъда магналы жорукъланы белгилерге излеюе. Ол санда:

- Россей - жалынчакъсыз кыралды. Ол даулашсызды. Аны ючюн Россейни башчысы кыралны кюркьуусулугуну бла жалынчакъсызлыгын жалчытууга жууаллы кьулукъчулагъа салынган излемлени Конституцияга кийирирге предложение этгенди.

- Инсанланы ырахматлы жашауларын жалчытуу, кыралны хар жериуде да адамлагъа тенг онгла кьурау баш борчладан бирлеридиле.

- Адамлагъа ачыкъ власть органланы бир системасыны принциплери, кырал эм муниципал власть органланы араларында хайырлы байламлыкъланы кьурауну да баш законда тохташдырырга кереклисин белгилегенди кыралны оюучусу.

- Кыралда не болумда да социал жумушла толтурулурга борчлудула.

- Губернаторланы федерал даражада, РФ-ни Федерация Советини чеклериуде магналары ёсдюролгенди, бу органны энчи статусу Конституцияда белгиленгенди.

- Федерал Жыйылыуу Правительствону кьурагъанда, кюч структураланы оюучуларын кьулукъгъа салгъанда жууаллылыгы бла эркинликлери тохташдырылгандыла.

- Законлукъну эм адамланы праволарын жалчытууда сюд системаны жери да белгиленгенди, ол санда Конституциялы эм Баш сюдени.

- Россей Федерацияны Президентини Указы бла тюзетиуле (ала уа 206-дыла) 2020 жылда 4 июльда кючлерине киргенди.

Россей Федерацияны башчысыны кьулугъуна эки кереден кеп сайла-

нырга жарамагъаны кийирилгенди, анга излемле къатылангандыла. Жангы редакцияда Президентге кыралда 25 жыл жашагъан, тыш кыраллы инсанлыгы болмагъан адам айрылырга эркин этилгенди.

Дагыда аны полномочиялары шарт тохташдырылгандыла. Сёзге, Президент премьер-министрини кьулугъундан эркин этрге, алай аны бла бирге Правительствону чачмазгъа боллукъду. Алгын а Правительствону таматасы ишинден кетерилсе, Министрлени кабинетини саулай кьулукъларындан эркин этилгенди.

РФ-ни Федерал Жыйылыууны Кырал Думасыны депутатлары Правительствону Председателине кандидатны юч кере къабыл кёрмеселе, Президент ала ны чачарыкъ туюлду. Алгын а кыралны башчысыны былай эркинлик болганды. Тюзетиуле тийишликде, Президент кыралда мамырыкъны бла тентикни жалчытууга жууалпыды.

Дагыда Баш законнга бирикдирилген халкъгъа ачыкъ власть деген ангыла кийирилгенди. Анга уа Россейни Президенти, кырал власть эм жер-жерли самоуправление органла саналадыла. РФ-ни Кырал совети 2000 жылда 1 сентябрьде 1602 номерли Указ бла кьураулыганды. Энди уа ол конституциялы орган болганды, аны иши энди энчи федерал закон бла белгилениркиди.

Федерал Жыйылыуу юсюнден айтханда, Конституцияга жангы ангыла кийирилгенни эсгертирге тийишлиди – сенатор. Аны бла байламлы бир-бир тюзетиуле редакция халлыдыла. Юлгоге, баш законда «Совет Федерацияны келечиси» дегени орунуна «Федерация Советни сенатору» деп жазыла. Президент анты энди Федерация Жыйылыуу сенаторларыны алгында берликди.

Кыралны алгынны башчылары, кыралны алгында уллу кыйынлары болган инсанла уа жашауларыны ахырына дери сенаторга сайланырга боллукъдула. Аны бла бирге сенаторлагъа излемле къатылангандыла: анга жалаңда 30 жылдан тамата, тыш кыраллы инсанлыгы, тыш кыраллы банклада ахчасы болмагъан адам айрылырга боллукъду. Бу кьулукъгъа алты жылгъа

салынадыла, сенаторла закон бла жакъланадыла.

Кырал Думаны депутатларына излемле да къатылангандыла. Законла чыгаруучу органнга Россейде жашагъан, тыш кыраллы инсанлыгы, тыш кыраллы банклада ахчасы болмагъан адам айрылырга эркинди. Конституцияны жангы редакциясында тохташдырылганыча, бир инсан Федерал Советни эки палатасында да ишлерге эркин туюлду. Башхача айтханда, ол бир жолгъа Кырал Думаны депутатына эм Федерал Жыйылыуу сенаторуна айрылык туюлду.

Сенаторланы полномочиялары да кенгертилгенди. Энди ала кыралны алгынны Президентини закон бла жакъланганын тохташдырырга боллукъдула. Ала Конституцияны сюдно таматасына кандидатны къабыл кёрдиле, кюч структураланы башчыларына ырызлык бердиле, кырал структураланы оюучуларына парламент эсгертиуле жибердиле. Аны бла бирге тебениги палатаны депутатларыны полномочиялары да кенгертилгенди. Ала алгынны Президентни терслеп, аны закон бла жакъланганын кетертирге эркиндиле.

Федерал Правительствону башчысыны кьулукъгъа киришуу низамы да алышынганды. Бу кьулукъгъа кандидатны Кырал Дума къабыл кёрлюкдю. Алгын а аны Президент салганды. Премьер-министрини орунбасарларына, федерал министрлеге да кьулукъларына ырызлыкны Дума бередиди, андан сора ала ны кьулукълагъа Президент къабыл кёрлюкдю. Аны бла бирге депутатла бу кьулукълагъа кандидатланы юч кере къабыл кёрмеселе, кыралны башчысы Думаны чачаргъа эркинди.

Сюд системаны ишин кьурауда да бардыла жангычылыкъла. Конституциялы, Граждан, административ, Уголовный сюд бла бирге Арбитраж сюд да кийириледи. Судьялагъа излемле да къатылангандыла баш законнга кийирилген тюзетиуле бла. Ала ны тыш кыраллы инсанлыкълары эмда тыш кыраллада банклада ырызхылары болмазгъа керекди. Конституциялы сюдно кьаууму 19 судьядан 11-ге дери кьысхартылганды.

Судьяны даражасын тошорген бузукълукла болдурганланы – Конституциялы эм Баш сюдени судьялары – сенаторла Президентни эсгертиуери бла кьулукъларындан эркин эталлыкдыла. Кырал Думаны депутатлары къабыл кёрген федерал законнга кьол салгынчы Россейни Президентни аны Конституциялы сюдно кьурауна берирге эркинди. Закон Конституцияга келишмегени ачыкъланса, кыралны Башчысы документни Думага артка кыйтарайды.

РФ-ни прокуратура органларыны ишине да кийирилгенди тюзетиуле. «РФ-ни прокуратурасыны юсюнден» федерал законда болган ангыламагъа конституциялы магна берилгенди. Бу ведомствону ишини низамы, аны оюу-

чусун кьулукъгъа салыуу жорукълары да белгиленгенди. Президент Баш прокурорну бла регионлада прокурорланы кьулукъгъа жалаңда сенаторла бла кенгешгенден сора салырга боллугъу да тохташдырылганды.

Муниципал власть органланы юслеринден айтханда, энди кырал власть органла бла бирге жер-жерли самоуправление да жамаутха ачыкъ власть органны кьауумуна кийирилгенди. Кырал власть органла жер-жерли самоуправление кьурагъанда, оюучу кьулукъланы къабыл кёрюрге, ала ны кьулукъларындан эркин этгенде да къатыштырга боллукъдула энди.

Президентге, Правительствону келечилерине, федерал министрлеге, сенаторлагъа, Кырал Думаны депутатларына, судьялагъа, прокурорлагъа, регионланы оюучу кьулукъларына, адамны эркинликлери жаны бла полномочийне федерал кырал власть органланы келечилерине да излемле кючленгенди. Энди алагы тыш кыралны инсан болурга, тыш кыралда жашарга эркинлик берген башха документи болурга, тыш кыраллы банклада ырызхыларын тутарга чекле салынгандыла. Былай жорукъ алгын да болганды, алай энди ол Конституцияга кийирилгенди.

Тюзетиуле социал гарантйяланы тохташдырыу, экономиканы айнытуу жаны бла жорукъла да бардыла. Сёзге, айлыкны ёлчими жашау этрге жетерик ахчаны эм аз ёлчменден кеп боллугъуна, жылгъа бир кере пенсиялагъа индексация этилгенди, социал тёлеулеге индексациягъа кырал гарантйяла тохташдырылгандыла. Конституцияга тюзетиуле кючюне киргенлей, Кырал Дума эмда Россейни субъектлеринде законла чыгаруучу органлада федерал эм регион законланы анга келишдириу жаны бла уллу иш башланганды.

Къабарты-Малкъарны Конституциясы, республикалы законланы федерал излемлеге келишдириу жаны бла магналы ишни Парламент тамалайды. Анга толтуруучу кырал власть органла, жер-жерли самоуправление, жамаут организацияла, алилле, право низамны саклауучу эм сюд органла бла бирге бардырылады жашауда.

КъМР-ни Парламентини спикери Татъяна Егорованы башламчылыгы бла республикалы законла чыгаруучу органында ол жаны бла энчи кьауум кьураулыганды, анга депутатла, жууаллы ведомстволаны келечилери киредиле. Республикалы законла РФ-ни Конституциясыны жангы редакциясына, федерал законла бла келишдирилгенлей, ала ны толтурууна контроль салынырыкъды.

Борис МАЛЬБАХОВ, КъМР-ни Парламентини законодательство эм жер-жерли самоуправление соруулары жаны бла комитетни башчысы.

КОНФЕРЕНЦИЯ

Бизнесде мадарымлы, уста, алчы тишируулары саны тохтамай кёбейеди

«Иш кёллю Россей» организацияны Къабарты-Малкъарда бёлюму Монополиялагъа къажу федерал службаны республикада управлениясы (УФАС) бла бирге бардырган видеоконференцияда сёз тишируула кьурагъан бизнесде конкуренцияны айнытуу юсюнден барганды. Бу иште сагынылган кьурамланы эмда бизнес-биригууени келечилери, предприниматель тишируула да къатышхандыла.

УФАС-ны башчысы **Казбек Пшиншев**, тубешиную кьурагъанлагъа ыспас этип, бюгюнлюкде бизнесде тири, иш

кёллю, жетишимли тишируулары саны сау дунияда, ол санда бизни кыралда да кепден-кеп бола баргъанын белгилегенди.

Ызы бла аны орунбасары **Анна Кумахова** РФ-ни Экономиканы айнытуу министерствосуну талай статистика шартын келтиргенди. Анга кере бизни кыралда гиче эмда орта предпринимательство бла кюрешкен 5,8 миллион организациядан ючден бирине тишируула башчылык этедиле.

Жумушла берую сферада ала 58 процентни аладыла, сатыу-алыуда уа

– 28 процентни. Эм азы производство бёлюмдеди – 14 процент. Тыйгъчланы санында экспертле финан онгла аз болганын, билим эмда сынам жетишмегенин, кеси кьаруууна ийнанмакълык болмагъанын кёрюстедиле.

Анна Кумахова дагыда тишируула эркинлик алай таукел болмагъанларын, ишни башларыны алгында оккуп, билим алырга кюрешуучолерин да белгилегенди. Ол излемни эсге алып, «Гиче эм орта предпринимательство эмда предпринимательство итинуюкге себепки этиу» миллет проектни чекле-

ринде тишируулары окутуу жаны бла мадар этиледи. Тюрлю-тюрлю форумла бардырыладыла, консультацияла эмда финан онгла бериледиле.

Конференцияга къатышханланы Анна Кумахова конкуренцияны айнытуу жаны бла Миллет план эмда республикада тийишли Стандарт бла да шагъирейлендиргенди. Бу сферада арт жылда бузукълукъланы саны аздан аз бола баргъанын да билдиргенди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырагъанды.

Ата журтдан кенге

Ол Сталинградда тууганды. Атасы Гитче Къабартыда Урожайное элден эди. Октябрь революциягъа дери Терк жанында Абайлары деп эл болганды. Ынкыйлап дунияны чачханда, ала да, байлыклары башларына жау болуп, журтларындан ажашхандыла.

Уллу Ата журт уруш башланганда, Абайлары бу ююрлерин душман бла согуш къаты баргъан шахардан Челябинскге ийгендиле. Алай бла художникни сабийлиги адам сукъланчыра болмаганды – ол заманны бар сабийлерича, ачыкъ, жалангачлыкъ да сынаганды.

Виктор Магометович ол орус шахарда ёсгенди, окъуганды. Сурат этерге тартыну да аны анда жокълаганды. Ала жашагъан жерден жууукъда заводун кесини сурат этген студиясы болганды. Анда сабийлини Виктор Петрович Завалишени юйретгенди. Абай

вагъа мында къалай жарыкъ тюбегенлери эсинде эди да, андан. Арта, Гвоздева жиберип, Виктор Абаев устазыны «Жем-талада», «Колхоз токда» деген суратларын бизни художестволу музейибизге бергенди. Ол журегине багъалы адамны портретин да жазганды Абай улу. Академияны 1962 жылда бошاپ, Нальчикге къайтып,

ды. 1974 жылда аны СССР-ни Художникле союзна алгандыла. Энци кермючлери бир ненча кере Нальчикде, Владикавказда да болгандыла.

Виктор Абаев 1992-2005 жылда Къабарты-Малкъарда Художникле союзна таматалыкъ этип турганды. 2000-чи жылдан башлап а Россейни Художникле союзну секретары. Аны ишле-

къалганында, кюйген эди ол. Суратлары да башха боюла алгандыла андан арысында.

Назмуланы сыйоуп

окъуганды

Аны дагъыда эки сыймеклиги болганды – поэзия бла музыка. Биринчиси неден башланганды дегенде, Виктор Магометович эртте Челябинскде сабийлигин

ны Викторну юсюнден кеп иги зат айтыргъа боллукъду. Мен аны къалай ишлегенин керюп тургъанма – бек сейирлик болганды хунери. Ол бизни республиканы узакълада да белгили аламант художниклеринден бири болганды. Къарачыгъыз аны суратларына, была скульптуралагъа ушайдыла, алача толудула», – дегенди.

Башха шуёху, республикада адамланы эркинликлери жаны бла уполномоченный Зумакупланы Борис а: «Виктор фахмулу художник эди. Кеп билген, тюзлюкню сыйген, адепли, тау намысха сакъ. Аны бла ушакъ этген манга уллу зауукълукъ беричю эди. Уллу, бийик затланы юслеринден ол ангылашыныра, тошондорючча алай айта билгенди», – деп эсгергенди.

«Таулулагъа ол энчи суратчыды. Аны чыгъармаларында Огъары Малкъарны таулары, терек бахчалары, эллиле, кийизле, урчукъ ийире турган тиширюла, алма жия турган сабийле бардыла. Ол бизни дуниябызны суратлаганды», – дейди Байсыланы Марзият.

КъМР-ни халкъ жазычусу Тёпеланы Алим а 90-чы жылда, къырал къуралыу тюрленгенде, художниклени бир къаууму мастерскойланы къыралдан энчи иеликке алыргъа керекди деп тохтагъанда, Виктор Абаев аны унамагъанын эсгеричю эди. «Алай болса, ким сатар, ким бегендеге берир, келир тёлюлеге къалыргъа керекдиле», – деп тохтаган эди ол. Артыкъ бай болмаса да, художниклени ол оюмуну тюзлюкне уа къууана эди Алим.

Эсе тутуу

Россейни сыйлы художниги, КъМР-ни халкъ суратчысы Виктор Магометович Абаев туугъанлы бу кюнледе 85 жыл болады.

Кёп жанрлы, кенг темалы башхалагъа ушамазгъан суратчы

«Той».

улу анга, искусствода биринчи устазына, ыразылыгъын жашау узуну айтаханлай турганды.

Сабий болса да, ол эрттеден ангылаганды аны тукъумуна келген къара кюнню. Ма ол себеден атасы хапарларын айтыучу таматалагъа ушаргъа итинию аны окъуулу, ангылаулу, фахмулу да этгенди.

Окъуу жылла

Школну бошагъанлай, ол Свердловскда (Екатеринбург) художестволу училищеге киргенди. Аны 1956 жылда бошаганды. Ол кезиу анга уллу сынау болганын Виктор Магометович бир кере Мальбахов атлы библиотекада тюбешюуде айтхан эди. Тамата курслагъа ётгенде, таныгъан актёрлары чакъырып, ол театрда болушлукъну къауумда ишлегенди. Культураны, искусствону адамлары бир бирге алай сакъ болгъанлары бюгюн да уллу дерсди ызларындан келгенлеге.

Аны бошагъандан сора Абай улу ата-бабала жери Кавказгъа келип, Тбилисиде художестволу къырал академияда окъуганды. Ол заманнга, аз болса да, сынау жыйгъан художник кесин кечиндирир ючюн, дерсле берип, театрда афишала жазып, башха мадарла табып турганды.

Керти нёгерлик

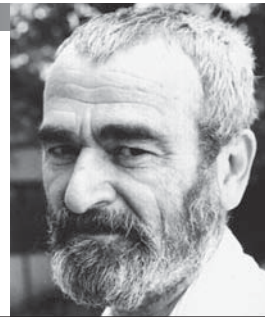
Анда аны устазларындан бири Василий Шушаев эди. Ол Абай улугъа энчи сакъ болганды. Биринчиден, фахмусу ючюн. Экинчиден, ол да, Шушаев бла аны жашау нёгерича (1937-1947 жылла), къыралдан азап сынап, сюргюн болуп айланганы ючюн. Ючюнчюден а, 1935 жылда Къабарты-Малкъаргъа келгенлеринде, анга бла юй адамы Вера Гвозде-

рин Россейни кеп музейлерини фондларында керюрге боллукъду.

Ариулукъну жакъчысы

Виктор Абаев кеп жанрлы, кенг темалы художник эди. Аны ишлери адамгъа, табийгъатха, ата журтубузгъа аталгандыла. Ала да тиширюну сыфаты энчиди. Биринде – «Юйор» дегенде – тау элде арбаз. Юч тёлю олтурадыла тар арбазда.

Тар а некди? Баям, сыйме-клик, жылыу кепден. Жолну ары жанында эки къоншу сёлешеди,

«Художникни мастерскоюнда».

эсге тошюргенди. Башында аты сагъынылгъан Виктор Завалишин, сурат этиуде аны биринчи устазы, назмула окъургъа ёч эди. Ол сыйдоргенди художникке уллу поэтлени чыгъармаларын.

Ол сау заманда Миллет библиотекабызны ишчилери поэзия ингрлеге аны чакъырыргъа бек сыйгендиле. Аладан бирлеринде ол Пушкинни назмуларын къыркъ такъыйкъаны айтхан эди келден, тохтамай. Башха эсгерюу жыйылыуда уа – Бермонтовну. Аллаи тюбешюулеге келликле алгъадан соруп излегендиле аны. Фахмулу жерлешибиз Александр Пушкинни бир ненча портретин жазганды.

Музыкадан терен ангылау

Керти классика музыка бла Виктор Магометович Свердловскда художестволу училищеге окъугъанында танышханды. Художникле жашагъан общежит филармонияны баш этажында эди. Абай улу анда тынгылагъанды белгили къыл къобузчу Давид Ойстрахны согуууна, Александр Пироговну, Алексей Ивановны эмда Сергей Лемешевни операларына эм дагъыда башха классикагъа.

Сейирлик концерт программала эте эди ол филармония. Ары Болгариядан, Кубадан, Польшадан, Чехословакиядан, башха бизге шуёх къыралладан да келгендиле белгили музыкантла. Артада Абай улуну музыкадан алай уллу ангылау болгъанына сейир этгенди дуния таныгъан дирижёр Юрий Темирканов.

Жылы эсгерюле

Абаевни эсгерюуге аталгъан бир кермючде, ол а 2018 жылда январьда болгъан эди, Къабарты-Малкъарны искусстволарыны сыйлы къулукъчу, Россейни сыйлы художниги скульптор Михаил Тхакумашев: «Абайла-

«Юйор».

художник мында ёмюрлеге орналганды.

Кыйын келген белгишлик

Жашауундан онеки жылны бу тюрлю искусствогъа бёлюп, эсли адамладан юйренип тургъан Абаевни уллу художник болгъанын ангылагъанла, ангыламагъанла да чыкъгандыла ал чакъда. Искусстводан билимлери болгъанла къоруулагъандыла, кёллендиргендиле. Чыгъармачлыкъ иште не заманда да алай болды.

Кеси жеринде файгъамбар жокъду дегенлей, мында аны суратларын ангыламайбыз, ала бизни ниетибизге келишмейдиле дегенле чыкъсала да, тыш жерледе алагъа бийик багъа бергендиле. Ол болум тынчайтханды зарланы, фахмуну кермючлеге сыймегенлени да бир къауум заманнга. Аллаи экспозициялада уа Виктор Магометович 1963 жылдан къатышып башлагъан

Юйор

Виктор Абаевни жашау нёгерин – Болатланы Махмудинни къызы Людмила биринчи профессионал художник-технодизайнерди бизни халкъда. Ол Краснодарда художестволу училищени, ызы бла Тбилисиде художестволу академияны бошаганды. Ол этген аламант кийизле кеп кермючлени айбатлагъандыла. Аны дагъыда бир асыл иши – «Балкария» атлы къырал фольклор-этнография ансамбль къуралгъанда, тепсеючюлени кийимлери къаллай боллукъларын ол тохташдырганды.

Аланы къызлары Абайланы Асият да художникди. Аны республикада, андан тышында да иги таныдыла. Ол Маданият эм искусство колледжде, ызы бла Владикавказда К. Хетагуров атлы университетни «Сурат этиу искусство» бёлюмюнде окъуганды. Къабарты-Малкъар къырал университетде искусство эм СМИ факультетде ИЗО кафедрала тамата преподаватель болуп ишлейди. Аны энчи кермючлери бизде, къоншу республикалада да болгандыла.

Жууапсыз соруула

Виктор Абаев – бек белгили суратчы, къыркъ жылны ичинде бизни маданиятыбизгъа къулукъ этип келгенди. Ол ариулукъну жырчысы эди. Аны бою бла бералгъан уста. «Живопись – ол адам жууап тапмазлыкъ элберди! Къайдан чыгъады боюну сезе билюу? Къайдан чыгъады биз уллу суратчылада кергенибиз? Сейирлик чыгъарма къалай туады? Ма ол затланы билриге итинеди художник жашау узуну. Сора кетеди, жууап табалмай...» – дегенди бир интервьюсунда. Ол дуниясын 2007 жылда алышханды.

ШКОЛ ЖАШАУ

«Шендюгю чырмауланан онглап,
жетимширге жетеригибизге ийнанама»

Мечиланы Маликни жашы Магомет Хасания эли 16-чы номерли орта школунда физкультурадан преподаватель болуп иштейди. Кеси да устаз юйорденди. Атасы Малик, жаннетли болсун, кеп жылланы школгга директорлук этип, бет жарыкты ишлеп турганды.

Анасы Любовь а кеп сабийни орус тил бла адабиятын сейир дуняларына туюндурганди. Бюгюн да аланы элде ариу сёз бла эсгередиле.

Терели соруу: школгга кылай келгенсе?

– Устаз болукма деп акылымда да жок эди. Жашау а устазлыкка тыюруоп койгондун. Толу 25 жыл ишлейме сабийле бла. Университетти 3-чю курсунда окуй турганымлай, 16-чы школда бир кесек ишлерге чакырадыла. Ол сагаатда эсимде да жок эди устазлык жолунда аллай бир жылгга кыалгытым.

Сабийлигимден да спортну бек жаратам. Дзюдо бла 7 жыл, бокс бла да 6 жыл кюрешкенме. Кеп тюрлю эришуледе

кесими ауурлугумда алчы болганма. Анга шагъатлык этген майдалларым, грамоталарым да юйде сакланпдыла. Дзюдодан, боксдан да спортну устасына кандидатма.

– Физкультурадан энчи мардаланы толтуругга тийишлиди. Окуюучула аны эталамыдыла?

– Энди, Аллахны ахшылыгындан, бизни элде сабийлерибиз сауукчуладыла. Бары да бирча кярмашадыла десем, ёторюк болуккыду, алай кёбюсю уа тамамлайдыла. ГТО-ну алтын майдалга жалчытханлары да кепдюле. Былтыр окуна Сарбашладан эки жашчык алтын майдалла алгандыла. Андан сора да, нормативлени жетишимли тындырсанг, ЕГЭде юч-тёрт балл кшошулады.

– Спортну кыайсы тюрлюсюне бегирек эс бурулады элде?

– Хасанияда бокс энчи жерни алады, спортну устасына кандидатла да кепдюле. Ол да Геляланы Малик бла аны жашы Ибрагимни хайрындан сунама. Ала аламанат тренерледиле. Битеу эли чирчигин ариуызга саладыла.

– Сени сабий заманыгы бла

бюгюнню кезиуну тенгешдирсек, школда тюрлениуле эслеймиси?

– Жашаубуз мурдору бла да тюрленгенди десем, семиртип айтмам. Ол себептен мектепде да уллу башхалыкыла бардыла. Бизни заманыбызда ата-аналарыбыз устазны даражасын бек бийик кере эдиле. Сабийле да аланы айтханларындан чыкмагандыла.

Бусагаатда уа школчуланы кёбюсю аталарына, аналарына окуна тынгыламадыла, башчыга уа кылай тынгыларыкы-

дыла? Абаданланы кёбюсюно балаларына тийишлисича эс буругга заманлары окуна жоккы, ала да, кеслери аллына кыалып, не сюйселе аны этедиле. Ол жумуш а кзуру устазланы инбашларына таяныргга керек туюлюду. Аллай тюрлениуени мен игиге санамайма.

– Дерслени бардырырча спорт оборудованыгыз, инвентарыгыз а кереклисича жетишимди?

– Бизге керек оборудование бла толук жалчытылыпбыз. Баскетболгга, футболгга, волейболгга толла бардыла. Жаланда волейболгга керекли толла терк тозурап, бир кесек кыиналады.

– Кыалай спорт секцияларыгыз ишлерин бардыргызынларын да билдирсенг эди?

– Дзюдодан секцияны ишин аламанат спортчубуз Гуппойланы Алина бардырады. Кыз сабийчклени кёбюсю анга жюрюйдюле. Сора Кыраланы Аслан карате секцияны эледи. Анга да кыз сабийчкеле кеп жюрюйдюле. Эркин тутушуудан спорт школда юч-тёрт тренер бардыла. Боксдан Геляланы

Малик бла Кыартлыкылы Ибрагим кюрешедиле. Бизде футбол секция жок эди да, энди 8-чи школну кыатында жангы футбол майдан ачылганды, тренер да алгандыла, сабийлерибиз юйренгиге ары да жюрююкдюле.

Школда волейбол, баскетбол командаларыбыз болуучу эди. Былтыр биринчи сагынган бла кюрешдирип турганма, быйыл а пандемия бла байламлы алыкка команда жылмаганма. Волейболну жаш телюбюз бек сюеди. Сёз ючюн, бизни мектепни бошп чыккыган жашладан командала кыуралып, ингирден ингирге сюююк, ойнап тургандыла. Шендюгю болумлада ол тохтапды.

Не этериксе, адам кесин сакларгга керекди. Белгилисича, спорт бла кюрешген инсан сауукчу болады да, шендю чырмауланан онглап, жангы жетишимлеге жетеригибизге ийнанама. Мен да, кыаруум жетген кыадара, ишими бардырыгга келлениме.

Ушакты ДДУЛАНЫ
МАДИНА бардырганды.

Сауук

«Ууакъ атлагызыз, кьолларыгызын хуржунларыгызызга
сукъмагызыз, бийик табанлы чурукъла киймегииз»

Жолда бара турганлай, аз да эсинг башха затха бёлонсе, тегерегинге-башынга, бютюнда аяк тыбонго, кыарамасанг, жыгылып кыаласа. Жылны узунуна травмунклагга келиучюлени саны азаймайды.

Бютюнда кыш кезиуде. Кесибизни саклар амалланы юслеринден Республиканы клиника больничаны сочетанный травма бёлюмюно травматологу Хадис Тлепшев бла ушак этгенбиз.

– Бузкыудан, жолланы учалаууклугу жыгылыгыгга кюркюу чыгарды. Аллай болумда кышда жолда ачымаз ючюн адам кесин кыалай сакларгга болуккыду?

– Учалаган, жыгылган да этерге, «гипсге бёленип» эс жыйган да кыйын иш туюлюду. Бек кыйыны - жыгылмай, аягы юсюнде турууду. Бек башы - тап аяк кийими, табанлары болмаган, бузда учмазча хырыл оптанлары болганланы сайлай билиудю. Аны оптанларына изолентаны, лейкопластырлени жабышдырыгга да болуккыду.

Узун затланы да киймегииз, ызыгыздан келгенле аланы этеклерин басаргга болуккыду. Узун саплары болган сумкаланы да жюрюмтеги. Ала ауурлукну арасын буздадыла эм сюеингизча айлангыра, бурулургга чырмауук этедиле.

Кьолларыгызын хуржунларыгызга сугуп да жюрюмеги. Андан эсе, аланы кенгирек тутуп атлагызыз. Ол ауурлукну саныгызызга тенгешдиреди. Жолну жаны бла барыгга кюрешигиз, алай артык учалауук болмайды.

– Атламыбыз тюрленирге керекими?

– Бек кюркюусуз жюрюу – ууак атламладыла, учаргга хазырланганча. Жыгыла башлаганыгызын сезсеги, чёгногуз. Ол ауурлукну азайтырыкыды. Жыгыла туруп, кьолларыгызын алгга узатыргга кюрешмеги!

– Кыайсы сюекле бегирек кыарысуудула?

– Жингирикден бууннга дери барган сюек бек кыарысууду. Ол себептен жыгылганда жерге инбашыгызын тийдириге, неда жангызыздан туюерге кюрешигиз, учалауук халда. Ол аз ачы-

тырыкыды. Жыгылдыгыз эсе, аягы юсююрге терк турургга жарамайды. Башыгызын кёторюгуз, аякларыгызын, кьолларыгызын кымылдаттыгызыз. Шаугит урулса - жарасыз заран туюеди адамны этине, органларына.

– Жарасыз заранны шартлары недиле?

– Заран туюгенлей ачыды, тийгенде артыкда бек сезиледи, кыан юйюшгени неда кепгени биллинеди. Кымылдауда чек болмайды. Ол заранны сынгандан башхалыгыды. Багыу амалла: шаугитю ичинде кыан юйюшюну тыяр ючюн бир-эки кюнню сууук мадарла этиледиле.

Дагында ачыган жерге тепдирмей тутарык байлау (эластичный бинт) этигиз. Заран туюген бутну, кьолну бийигирекде тутарча, алай бла кыан юйюшме мадарла кыурагызыз. Жылыгырча дарманланы жагыуу кыан юйюшгени кетереди эки - юч кюннге.

Кьол, бут, башха сан орундан чыккыса - сюеклени жиклери бир бирден айрылса, бир жанына теспеле анга кьол, бут, бармак чыккыды дейдиле. Чыккыган толду да болады-сюеклени жиклери бир бирге тиймеселе, неда жарты чыккыган деп болады – сюеклени жиклери жерлеринден тебип, айырылмай кыалса. Аны шартлары: кьол, бут терс жанларына бурулуп боладыла, не аз тепгенде да бек ачыдыла. Багыу амалла: былай болур дегени шарт тохташдырыр ючюн, рентген этедиле. Андан ары чыккыган жерине саладыла, ол ишни жаланда врач этерикди.

– Ачыгандан сора чыккыган да болады.

– Чыккыган жерине салыу биринчи сагатланы ичинде бардырыла игиди, ол кезиуде адам ачымайды. Чыккыган сора тёрт - беш кюн оза, бек кыйын болады аны орунуна салган. Ючыйык оза уа жаланда операция этип салыргга болуккыду орунуна чыккыган кьолну, бутну, бармакыны. Сан жерине салынгандан сора контроль снимок этиледи, андан сора жети - он кюн оза, тепдирмезча байлау саладыла.

Саусуну аякларынууу прогнозу зараны ауурлугуна, тынчыгына кере

болады. Сингирле кюч бла кымылдыганда созуладыла. Ол кезиуде шаугитле, сингирле ачыдыла, кёбедиле, ахырында кыаралыргга болуккыдула.

Багыу амалла: суууклук, кыаты байлау, терслендирмезлик эм ачыганын кетерик дарманланы (диклофенакгель, индовазин, проксевазин, индометацин, фастум-гель эм башхаланы) сортоу. Аланы ачыган жерлеге сутканы ичинде 2-3 кере сортедиле, багыу кезиуну он кюндо.

Эсигизде болсун: бир-бирде сингирлени юзюлгенлерин созулган сунуп да кыадыла. Диагнозу шарт тохташдырыр ючюн, травматологга-ортопедге кёргозтюгуз. Сау болурун кезиуну бир-эки ыйыкыды.

– Шукур, асламыбыз ачыган бла чеклени кыалады иш. Алай кышда жыгылып, сюеклерин сындырганыла да аз туююлдюле.

– Санны сюеклеринден бири не экиси эм андан да кёбю сынганда, жыгылганда сынылган таууш этеди, бек ачыды, сынган жерде тери (ачык болмаса) мермер таш бетли болады, кёбеди, сынган кьол, бут атери сезмейдиле. Аны багыр ючюн, сынган сюекни тепмезча кыаты байлайдыла, буз саладыла, врачка кёргозтедиле, медицина учредениялада гипс бла байлайдыла. Бут сынса, сынган сюекни бирге тап келишдир ючюн, тартып орнашдырадыла.

Терк сау этер ючюн, гимнастика, массаж эм физиотерапия эт деп буюрадыла. Юч-беш ыйыкыны ичинде сынганга бир бирге жалгышадыла, сора гипс байлауу кетереди. Сынган кьолла - алты ыйыкдан, бутла уа - алты айдан, бек кепге созулса уа, бир жылдан сау боладыла.

Энтта да эсигизге салама: аяк кийим тап болургга керекди, бийик табанлы чурукланы жаз башына дери унутугуз. Андан сора да, жолда, жайдача, терк учуп бармагызыз, учалауук жерледе жыгылыгысыз. Кыарангы заманда юйден чыкмазгга кюрешигиз, битеу жумушларыгызын кюндюз тамамлагызыз.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Эсертти

Больничнойле –
жангы жорукъла бла

Быйыл 14 декабринден башлап больничной листе жангы жорукъла бла берилдикле. Алаага кере карантинге чыгып, ол кетерилгини битеу кыалган заманга ол бир жолга бериледи. Мындан арында врач телемедицина технологияны хайырланп, консультация этген саусуллары аны дистанциялы халда жарашдырады. Керек болса, кыагыт больничнойнича, электрон амалы да хайырланылады.

Ишчи бир ненча компанияда уруна эсе, анга бир электрон больничной бериледи, ол жаланда аны номерин иш беричюлеге билдириге керекди. Электрон больничнойни кыурап ючюн, инсанни энчилигине шагъатлык этген документи, СНИЛС-и болурга тийишлиди. Ишчи гражданагга больничной лист кыагыт халда бериледи, ол аны халкыны иш бла жалчытуу службага этип, ише ауруп чыкмаганына шапатылык этеди.

7-ден 15 жылгга дери сабийлери болганла больничной бериу жаны бла тыйгыч жоккы. Анга да кыарамой, аны ючюн телюле, алгынча, бир страховай сылтаугга 15 кюнден 45 кюннге дери бериледи. Ол 255-ФЗ номерли Законну 5 статьясы 2-чи кесегинде бегитилиди. Анга алыкка бир тюрлю тюрлениуле кийирилгендиле.

15 жылдан тамата болган сабий ауруп, амбулаторно багыла эсе, анга кыаранга берилген больничнойни аслам кесеге 7 календарь кюндю. Эки сабий бир жолга аурудула эсе да, алгынча, бир больничной бериледи, алай медицинада ишлеген адам аланы хар бирини да ауруган кезилерин эмда СНИЛС-лерин билдириге керекди. Ол жорукъ жаланда электрон больничнойле бла байламды. Сабийден ауурлугу болган тишируула да ишлемен заманында аны бериуну кезиуну асламырак болганды.

Иш беричюу больничной листе халатла эслеп, аланы тюзетсе да эркинди. Кыагыт халыда стрих-корректорну хайырлангыра жарамайды. Тюзеттиуну кыагыт больничнойни ич жанында «тюзетилгенге ийнаныргга» деп жазып, кьол, мухур да салыргга керекди. Электрон халыда халат жиберилген эсе, аланы тюзетип, сылтаун да билдирип, артка жибериге тийишлиди. Ол шартланы бизге РФ-ни Социал страхования фондуу КьМР-де регион бёлюмюно пресс-служба билдиреди.

М.АДИЛОВА.

Тинтиле

Маршруткалары жүрүткенге даула асламдыла

Көп болмай КъМР-ни Транспорт эмда жол миолк министрствосуно контроль бардыруу эм транспорт къоркьюу-сузлук жаны бла бёлюмо ишлерине уллу кёлло болган маршрутканы жүрүткенге эс бургъандыла. Аны юсюнден ведомствону пресс-службасы билдиреди.

Бу жол Урван, Терк эм Лескен муниципал районланы элдерине графикке кёре рейсле къуралмаганлары ючюн суралганды. Анга кёре «Нальчикмеж-транс» эм «Нарткалинское АТП-2» унитар предпритиялада урунган «Транс Тур» биригиуно автобуслары «Нарткала – Озрек», «Нальчик – Нарткала» «Нальчик – Черная Речка» эм «Нарткала – Терек» маршрутла тийишлисича жүрүмөгөнлери ачыкъланганды. Ызы бла транспорт фирма жууапха тартыллыкды. Ведомствода билдиргенлерича, мындан арысында бу жаны бла кьаты контроль бардырыллыкды.

Аны бла бирге пассажирле социал сетьледе водителъе жолда телефонларын къолларындан кетермөгөнлерин да тарыгып жазгъандыла. Контроль бардыруу эм транспорт къоркьюу-сузлук жаны бла бёлюмде адамла бир тюрлю бузуклык эслесе, бу телефон номер бла билдирге боллуклары эсгергендиле: **77-83-85 эм 77-83-86.**

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

КЪОРКЬУСУЗЛУК

Балалагъа – сыйлы шинтикле

Арт кезиуледе болган автомобиль авариялары кезиулеринде автокреслалада олтурган сабийле эмда жорукъла бла тийишлиликде бел бауна хайырланганла аз ачыгъанларыны

юсюнден статистика айтады.

Геуорге күн Къабарты-Малкъарда башда айтылган жорукълагъа бузуклык этгенлери ачыкълау жаны бла тинтиу ишле бардырылгандыла. Аны юсюнден бизге РФ-ни Ич ишлерини КъМР-де министрствосуно пресс-службасындан билдиргендиле. Жети жыллары толмаган балала автомашиналада энчи креслолада жорюрге керекдиле. Ала аны ёсюмо бла ауурлугуна келиширге тийишлидиле.

7-11-жыллыкъла уа аланы олтурган жерлеринде тап бегитген система бла кьысылырга керекдиле. Сабийни машинаны ал шинтикне да жалаанда аны къоркьюуслугу толуслунлай жалчытылгандан сора олтуртургъа эркин этиледи.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Тёлеуле

Ёнкючлени толусунлай жабаргъа

Электрокюч бла жалчытхан «Каббалкэнерго» компанияда эсге салгъанларына кёре, РФ-ни Правительствосуно быйыл экинчи апрельден 424 номерли буйругуна тийишлиликде ток ючюн төлемей тургъанлагъа келир жал биринчи январьга дери тазир салынырыкъ тийюлдю. Андан сора ол себеплик кериледи. Аны ючюн төлемей тургъан абонентле бу айны ахырына дери борчларын жабаргъа керекдиле.

Тёлеуно почтада, компанияны кассаларында, «Сбербанк Онлайн» системада неда «Каббалкэнерго» Интернет сайтында (<https://gp-ic.ru/>) «энчи кабинетге» кирип берирге боллукды. Борчларын толусунлай жабар онлары болмаганла уа компанияны бёлюмлеринден бирине барып, аны аз-аздан төлөрча келишим этерге керекдиле.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлаганды.

ТИЛ БАЙЛЫГЫБЫЗ

ХАНСЛА, АШАРГЪА ЁСДЮРЮЛГЕН ЭМ АЙБАТ БИТИМЛЕ

Баргъаны. Аллы газетни 136-чы, 145-чи номерлеринде басмаланганды.

Макъа от – водоросли
Мал хыяр – тыква кормовая
Мал чоюндюор – свёкла кормовая
Мант – лопух
Марал чёп башы – маралья трава
Мароко (адам жилек) – земляника
Маяр (чертлеуюк) – орех лесной
Мёлек оту – дягиль
Мия (татлы тамыр) – солодка
Мурса – крапива
Мурту ханс (чагъар) – бадан
Мусхот – морковник
Мынгылан – белена
Мынгылан наныкъ – белладонна
Мырды чай – иван-чай
Мырды къаура – багульник болотный
Мырды чакъгъан – сушеница болотная
Мырхык – репейник
Мысты къозукъулак (эбизе къозукъулак) – кислица
Мыстыкъулак – щавель
Мюшгери (залыкъылды) – азалия
Нартюх – кукуруза
Наша – огурец посевной
Наша оту – огуречная трава
Наша ханс – переступень
Ода чай – шалфей турецкий
Одал чапыракъ – мать-и-мачеха
Окълу чапыракъ – стрелolist
Орман чай – чай лесной
Осман чибжи – перец турецкий
От къудору (эчки ханс) – стальник
От бишлакъ – пластырное растение
Отлукъ ханс – пороховая трава
Пада (падай) – веснянка
Папхы – молочай ларский
Парпан – коловит
Парууат (парууаттай (къарач.), чыр-мауукъ) – лиана
Пил къулакъ – аронник
Пиринч – рис
Помидор (бадыражан (къарач.), орусула ашагъан къызылла (эск.)) – томат
Пурч ханс (пурч чайлыкъ) – тимьян
Ражы оту – палуб остролистный
Ранды ханс – лавр (лист)
Раса – папоротник сладкий
Рачка – гречиха (вид)
Рум мурса – конопля китайская
Сабан турма – репа полевая
Сабар оту (ёмюр от) – алоэ
Самакъ оту – жёлтлик ядовитый
Сант мурса (ётюрюк мурса) – крапива глухая
Сапын ханс – эспарцет
Сапыран ханс – шалфей садовый
Сары бадыражан – помидор жёлтый

Сары гютто (сары туйме) – пижма
Сары инжи – лапчатка
Сары къурмач чартлагъан – зверобой
Сары къутукъ – кубышка жёлтая
Сары къыл от – золотая розга
Сары сют – зверобой
Сары туйме – пижма
Сары чёп башы – желтушник
Сары чибжи (татыран) – горчица
Сары чох (боркъун) – донник
Сарыбаш ханс – лапчатник
Сарымсах – чеснок
Сары чичек – бессмертник розовый
Саугют – эндивий (растение из рода цикорий)
Семиш оту – портулак
Сепкил оту – кукушкины слёзы
Сибиртки от – сорго; польнь
Силти оту – мыльнянка
Симсим – сезам
Сингир чапыракъ – подорожник, ит тил
Сохан – лук посевной, лук репчатый
Судан чибжи – перец гвинейский
Сумакъ – сумач
Суу сохан – лук морской
Суу тюрлюкъуруукъ – морская польнь
Суу чибжи (къой мысты) – перец водяной
Сыбызгы къаура – дудник
Сызгыргъан – анис
Сюлемелик – соломонова печать
Сют алма – ананас
Сютлю къудору – соя
Сютлю от – инокоуан
Сютлю ханс – молочай грузинский
Сютлю чыгъана – осот полевой
Сютча – молочай
Талтатыу (базгек ханс) – цикорий
Тамза – рапс
Тамза хобуста – капуста савойская
Тамыр хобуста (белги хобуста) – капуста брюссельская
Тарлау – дикое просо, пырей
Тартазек – кресс-салат
Тархун – эстрагон
Тарчын оту – кориичник
Тары – просо
Тары ханс – просянка
Тасман оту (шатыр от) – чистец буквицецветный
Татлы тамыр – солодка
Татлы чибжи – перец сладкий
Татыран – горчица, хрен
Тау жилек – горная ягода
Тауукъ аякъ – скополия кавказская
Тауукъ от – куркум болотный
Тахта жилек – виктория
Тахун (тархун) – эстрагон
Таш габу (таш тюк) – лишайник
Таш чапыракъ – амарант; ширица

Баргъаны боллукды.

РОСПОТРЕБНАДЗОР

Байрам саугъаланы уллу эс бёлюн сайлагъыз

Жангы жыл жууукълашканы бла адамла сабийлеге саугъала алырны къайгыгысына киредиле. Болсада аланы бир-бирлери саулукъгъа заран салырга боллуклары да унутургъа жарамайды. Роспотребнадзору Къабарты-Малкъарда бёлюмюнде билдиргенлерича, бу жаны бла консультация берген «исси ыз» ишлейди. Ол 21 декабрьге дери бардырыллыкды.

Сёлешип билдирча телефон номерле: Роспотребнадзору бёлюмо: **42-35-74**, КъМР-ни Гигиена бла эпидемиология арасыны офислери: **Нальчик сахар - 42-30-31; 42-15-57, Бахсан сахар - 88663442235**, Прохладный сахар - **88663123413** эм Эльбрус район - **88663843497**.

Жангы жылгъа саугъаны жалаанда тюкенледе алырга керекди. Эм биринчиден, товар къоркьюсуз болгъанына шагъатлык документле бла шагъыреленсе игиди. Терк бузулган ашарыкъла керек тийюлдюле, сёз ючюн, йогурт.

Ичинде иллу бар эсе, ол энчи хуржунда саклансын. Татлы ашарыкъланы маркировкалары болургъа керекди. Ол санда къачан, къайда, ким чыгаргъаны, къайсы кезиуге дери жарагъаны эм башчала.

Интернет бла сатып алынган саугъаны юсюнде бир тюрлю бузуклык эслесе, аны жети кюнню ичинде къайтарырга жарайды. Алай аны товар сыфаты бузулмазына къайгырыгыз эмда биргесине чегин да сакълагъыз. Сатычу толусунлай аны багъасын къайтарса да, жерине жетдирилгени ючюн къоранчланы уа этмезге эркинди.

Сатыу-алыу жерде алынган товар качеству болмаса, он кюнню ичинде аны къайтарырга неда башхасына алышырга жарайды. Алай бир тюрлю сылтау бла тюкенчи ырыз болмаса уа, сюдге берирге тюшериди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Дата

Тауга ёсгенле тыйгъылы, таукел, тѐзюмлю, тири боладыла

Таулары халкъла аралы кюнү 2003 жылда тохташдырылган байрамды. Мен оюм этгенден, бизни миллетте ол кимден да къаршы датады. Нек дегенде малкъарлылары жашаулары ёмюрлени теренинден бери таула, къаяла бла къаты байлашыпды.

Аны тохташдыргъанла ол кюн тау жерлени айнтыууға энчи магъана бергендиле. Сѐз ючюн, былтыр ол «Таула жаш тѐлюню жашауунда» деген ат бла ётгенди. Ёсюп келген тѐлю тамблагъы кюнню иелеридиле эм аланы биогюнкюдке табийгъатха, аны таза тутууға юйретиу магъаналыды.

Бюгюнлюкде таула жер юсюню тѐртден бирин аладыла. Ол тийреледе саулай халкъны 15 проценти жашайдыла. Шѐндю кѐп къыралланы экономика жаны бла айнтыуларында ала аслам жерни аладыла.

Алай таулары тийрелери заповедникледиле. Алада жюриген жаныуарла, битимле да аз жайлыпдыла. Сѐз ючюн, Минги тауну тийресиндеги рододендронланы юзерге, мындан чыгъарырга эркин этилмейди. Чегем аузунда да болум алайды. Андагъы жерледен да бир затны алырга жарамайды. Аны ючюн административ жуаулыкыгъа тартырга боллукъдула.

Шѐндю Россейде таула 43 субъектде бардыла. Энчи жерни аланы араларында Кавказ регионла аладыла. Европада бек бийик тау а бизни жерибизде болгъаны бла уа энчи ёхтемленерчады. Къарачай-малкъар халкъ жашагъан жерде орналады Минги тау.

Бу тийреледе кинофильмле да алдыргъандыла. Кѐп поэtle анга нзмудла атагъандыла, жырла такъгъандыла. Сѐз ючюн, къарачайлы акъылман Семенланы Сымайлыны «Минги

тау» деген жыры миллетни маданият байлыгыны бир кесегиди дерчады.

Таулагъа соймеклик, сѐзсюз, ана сютоу бла келеди. Малкъарлылары жашау турмушлары не заманда да ала бла байламлы болгъанды. Ала тау этегинде малларын кютгендиле, къошла салып жашагъандыла. Бу тийрелеге келген тыш къонакъла да асламында къарачайлылада бла малкъарлылада къонакъбайлыкъ тапхандыла. Артада уа таулагъа жолну кѐргюзтюп, ашырып болгъандыла.

Бюгюнлюкде бу жерлени табийгъатын кир-кипчикден тазалау бек магъаналы жумушладан бири болуп къалгъанды. Жыл сайын тауну этеклеринде бек кѐп зат жыйылады экологиялы акциялары кезиуонде. Келген туристлени араларында, жарсыуға, тазалыкыны юсюнден сагъыш этгенле бек аздыла. Аны себепли бу жерледе жашагъанлагъа аны юсюнден сагъыш этерге тышеди.

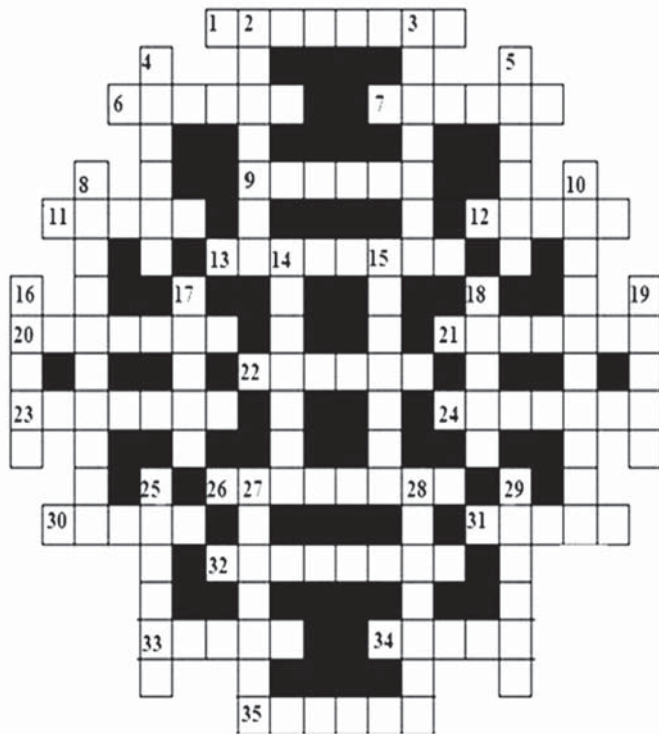
Заман бара-баргъанда, малкъарлы жашла дуняда бек бийик тау тѐппе Эверестге (8848 метр) ёрлерге таукелленгендиле. Биринчи болуп ол ишге Елмезланы Абдул-Халим базыннганды. Юч жылны ичинде ол анга эки кере мингенди. Андан сора, ингушланы къауумуна башчылыкъ эте, Эверестге Хаджиланы Азнер кѐтюргенди. Ючюнчю уа - Аккайлары Азнаур.

Жашла барысы да «Эльбрус» излеу-къутхарыу отрядда къуулукъ этип тургъандыла. Синамлы, жигит уанлары бла миллетибиз бирден ёхтемленеди. «Таулу таудан тоймаз» деген сѐзле да алагъа болмагъанча аламан келишедиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатлары эм Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Аппаратыны келечилери Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Республика Советини биринчи-экинчи чакъырылыуларыны депутаты, КъМР-ни Парламентинде Жаммауат советини келечиси **КРАМАРЕНКО Нелли Андреевна** ауушханы бла байламлы уллу бушуу этип юйорюне, жууукъ-ахлусуна къайгъы сѐз бередила.

Сѐзбер

ЭНИНЕ: 1. Аны бла къан алгъандыла эртте. 5. Юйге кирген жерде атлаууч. 6. Бек иги. 8. Гара суу. 10. Чам жыр. 11. Жашла чаладыла, къызла аны жыйадыла. 12. Бек къаты мекам. 19. Искусство бизни тилде. 20. Сууда балыкъ турхан. 21. Тама-та адам. 22. Белгили юморист Райкинни аты. 24. Терек бутакъ сынмазча салынган болушлукъ. 27. Тукъум бутакъ. 30. Къыррала арада аскерчиле аланы сакълайдыла. 31. Герхана жибекли къумач. 32. Аз жерде кѐп адамны къыйнагъан болум. 33. Эрттеги аскерчини кереги. 34. Алгъын анда жюрютгендиле адамла кереклерин, жолгъа чыкъсала. 35.

Намазны ары айланып этедиле.

ЁРЕСИНЕ: 1. Гитче сабий. 2. Келинни аллында ау. 3. Танг жулдуз. 4. Алгъын тауда сууукъда аны жюрютгендиле. 7. Таулу суусап. 9. Жарыкъ берген зат. 13. Жазычу анга къуулукъ этеди. 14. Уучу. 15. Къарыулу, жалкъалы жаныуар. 16. Жазычу Гуляланы ... 17. Бир тюрлю бир бузукълукъ ючюн тѐленген асха. 18. Сахнаны адамы. 23. Дарий жаулыкъ. 25. Киши харекетине къол жетдириучу. 26. Къолан тау. 27. Хар жерге да жетиучу, сѐзючю адам. 28. Кѐл кѐтюрген ариу сѐз. 29. Жайда мал кютюлген жер.

ГАЗЕТНИ 145-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАНГАН
СѐЗБЕРНИ ЖУАУЛАРЫ:

Энине: 7. Жабышмакъ. 8. Бахсанчы. 9. Кипак. 11. Жилик. 12. Къарашауай. 15. Чардакъ. 18. Гылмай. 19. Блиндаж. 20. Сакълыкъ. 21. Башлыкъ. 24. Тынгылау. 26. Байлыкъ. 27. Зиндан. 31. Журналист. 33. Жаллы. 34. Шобра. 35. Къоншулукъ. 36. Алабалыкъ.

Ёресине: 1. Табийгъат. 2. Чыран. 3. Жалган. 4. Къаймакъ. 5. Тазир. 6. Эчкигъагъ. 10. Ашхана. 13. Таймазлыкъ. 14. Къыркынжик. 16. Алчылыкъ. 17. Къазауат. 22. Къырпакъ. 23. Саксафон. 25. Такъырлыкъ. 28. Къундуш. 29. Асыулу. 30. Алаша. 32. Боран.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини бла Правительствоосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажбаб,
(баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
ТРАМЛАНЫ Зухура,
МУСУКАЛАНЫ Сакнат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приемный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службазы хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Эссенуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кѐре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРТАНЛА:

Кетенчиланы Зульфийа, Кучукланы Сафият - жууаплы секретарилары орунбасары; Теляланы Валентина (1, 2, 3, 12-чи бетле), Бийчеклуаны Жаннета (4, 9, 10, 11 -чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1260 экз. Заказ № 2668

Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Налчык шахар,
Ленни атлы проспект, 5
электрон почтасы:
elbor_50@mail.ru